

HRNČÍŘSKÉ PŘEDMĚSTÍ V BEROUNĚ: PRVNÍ ETAPA ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU NA PARCELE PPČ. 296

Martin Vyšohlíd

ÚVOD

V březnu až květnu 2013 proběhl archeologický výzkum na nezastavěné ploše parcely parc. č. 296 mezi ulicemi Politických vězňů a Hrnčířská v Berouně (obr. 1). Výzkum byl realizován formou bodových sond v místech velkoobjemových pilot plánované novostavby parkovacího domu. V průběhu tohoto výzkumu však došlo ke změně investora i projektu. Část stavby měla být oproti původním předpokladům plošně zahloubena pod úroveň povrchu archeologicky cenných terénů. Následně tedy došlo ve 2. polovině téhož roku k plošnému záchrannému archeologickému výzkumu, který realizoval Ústav archeologické památkové péče středních Čech (Benková 2014). Tento příspěvek prezentuje pouze výsledky první etapy výzkumu v místech velkoobjemových pilot.

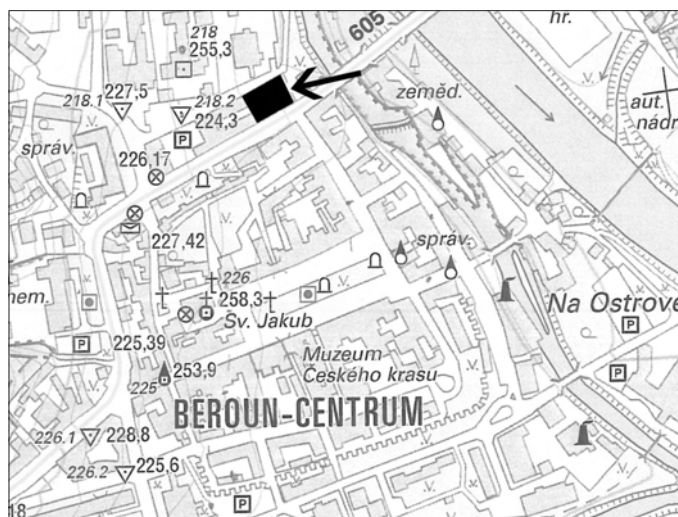
BEROUNŠTÍ HRNČÍŘI V PÍSEMNÝCH A ARCHEOLOGICKÝCH PRAMENECH

Město Beroun bylo založeno před r. 1265 v místech bez předchozího středověkého osídlení. Po uzavření města hradbami na přelomu 13. a 14. století, se začala postupně vyvíjet také berounská předměstí. Ta rostla především při komunikacích vycházejících z městských bran a forten. Východně od města vzniklo tzv. Dolní (Pražské) předměstí, západně pak předměstí Horní, později zvané Plzeňské. Severně od města vznikla dvě menší předměstí Hrnčířské a Rybářské (Razím 2003).

Výroba keramiky se stala v královském městě Berouně jednou z důležitých částí zdejší ekonomiky a jedním z výrazně zastoupených řemesel. Hrnčíři jsou zde z písemných pramenů známi od počátku 14. století, nicméně svého největšího věhlasu dosáhli především po polovině 16. století a v první třetině století následujícího. Hrnčíři se soustředili zejména do prostoru severních předměstí Berouna – do Hrnčířského a Rybářského předměstí v blízkosti řeky. Archeologické nálezy hrnčířského výrobního odpadu však pocházejí také ze západního (tzv. Horního) předměstí (Matoušek – Scheufler 1983), jehož součástí se Hrnčířské i Rybářské předměstí v novověku stalo. V samotném jádru Berouna se pak výroba soustředila také do ulic Česká a Na Klášteře (Sommer 1979, 44). Kvalitní hrnčířské hlíny byly těženy na obecních pozemcích v blízkém okolí města.

Obr. 1. Centrum Berouna s vyznačením lokality výzkumu (parcela ppč. 296 – černě). Výřez z mapy ZM 12-41-12. Upravil M. Vyšohlíd. Vlevo: poloha lokality na mapě ČR

Keramická produkce 15. století byla archeologicky doložena nejen naším výzkumem, ale také několika výzkumy předešlými. V České ulici čp. 56 bylo na přelomu let 1997 a 1998 odkryto torzo pece a střepiště s doklady výroby keramiky od 15. století až do přelomu 16. a 17. století či 1. třetiny 17. století (Vařeka 2004). Obdobné situace a výrobní aktivity odkryl také výzkum v roce 2005 v západní frontě domů České ulice (čp. 140).

Nejvíce písemných pramenů je samozřejmě dochováno pro období novověku, tedy pro 16. a 17. století. O věhlasu berounských hrnčírů svědčí nejen archeologické doklady o berounské malované stolní keramice na Pražském hradě (např. *Blážková-Dubská 2007, 20–23*), ale i na stolech šlechticů a měšťanů na dalších místech Čech. Z Nového Města pražského pak také pocházejí archeologické doklady výroby velmi podobné keramiky, které indikují využití módního trendu a věhlasu berounského zboží pražskými hrnčírů (*Žegklitz v tisku*). Vzájemné spory pražských a berounských hrnčírů o významné pražské trhy pak opět potvrzují písemné zprávy 16. století zaznamenávající snahu o regulaci dovozu berounského zboží, ale také soudní spory či fyzická napadení (*Winter 1909, 532, 534; Žegklitz 2002, 90, 95*). Z období 16. a 17. století známe z Berouna mnoho hrnčírských rodů, jako byli Vraštilové, Doubkové, Vrabkočkové, Kamešové, Šebestové, Hamtáčkové, Musilové nebo Pulcové (*Vávra 1899, 135–137*). Hrnčírské krámy se v 16. století nacházely v místě zvaném „V kotcích“ v bezprostřední blízkosti náměstí (*Tošnerová a kol. 2008, 93*), první zmínka o hrnčírských krámech však pochází již ze závěru 15. století (*Winter 1906, 495*). Cechovní organizace berounských hrnčírů je zmiňována v písemných pramenech poprvé k r. 1560. Vzestup zdejší produkce byl ukončen v období třicetileté války, kdy bylo město významně poškozeno a zpusťeno v letech 1634 během saského vpádu a 1639 během vpádu švédských vojsk. Na útlumu zdejší produkce se bezesporu podepsala také následná náboženská a politická emigrace části obyvatel. Počet obyvatel klesl ve městě po skončení válečných událostí o více než polovinu. K roku 1651 jsou Hrnčírské a Rybářské předměstí uváděna jako částečně pustá, nicméně hrnčírská řemeslná tradice v Berouně pokračovala i nadále a definitivní úpadek můžeme spojovat až s 19. stoletím. Po třicetileté válce je v Berouně jmenováno 9 hrnčírů a v soupisu daňových poplatníků k r. 1740 je uváděno 12 hrnčírských mistrů (*Tošnerová a kol. 2008, 137–138*). Dosud bohužel chybí detailní zpracování písemných pramenů, pokud jsou vůbec dochovány, k historii hrnčírského řemesla v Berouně.

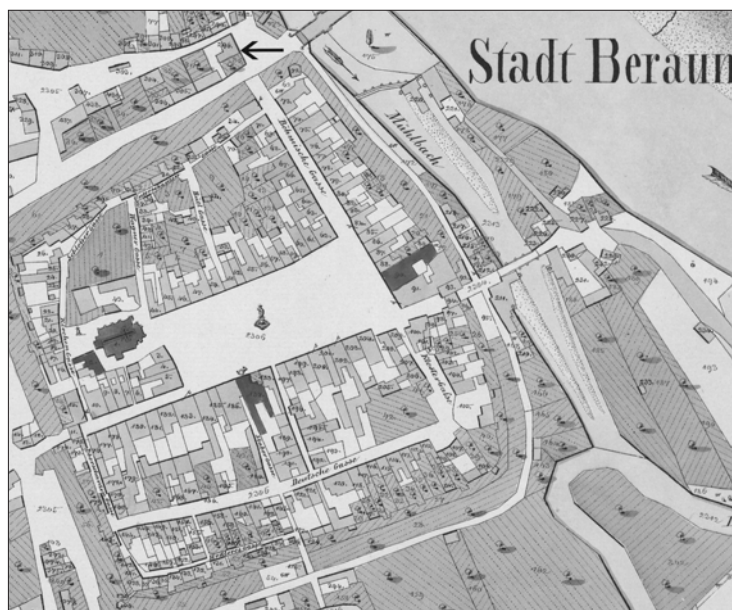
STAVEBNÍ VÝVOJ NA PARCELE PPČ. 296

Zkoumaná parcela byla součástí menšího severního berounského předměstí, zvaného Hrnčírské, do kterého ústila tzv. Česká fortna, menší brána v severovýchodní části berounského opevnění. Komunikace vycházející z této brány se východně od sledovaného pozemku větvila, přičemž jedna z cest pokračovala směrem západním – dnešní ulicí Hrnčírskou a poté se stáčela na sever a na hranici předměstí byla přehrazena Buršovou brankou (16. století). Cesta pak pokračovala směrem na Zdejcínu (dnes severozápadní součást katastru Berouna). Později zde vznikla křížová cesta ke kapli U Boží vody na vrchu Drábovi (Děd). Druhá cesta pokračovala severním směrem podél řeky Berounky do předměstí Rybáře (dnes ulice Hrnčírská, Rybáře a Štulovna) a byla v 16. století ukončena tzv. brankou v Rybářích. Cesta dále pokračovala ke dvoru zvanému Za Ptákem či Pták (*Razím 2003; 15, 19, 20*).

O nejstarší zástavbě na ploše výzkumu nám chybí informace, které nepřinesla ani vlastní bodová archeologická sondáž. Předpoklad, že se ve středověku a raném novověku jednalo o zástavbu dřevěnou stavěnou na kamenných podezdívkách, však archeologický výzkum potvrdil. O něco přesnější informace snad přinesl až následný plošný odkryv. Nejstarší zástavba na předmětné parcele tvořila pravděpodobně uliční frontu směrem k severu k ulici Hrnčírské (a tvořila tak její jižní frontu) a také k východu, směrem ke komunikaci vycházející z České fortny. Zadní části parcel jednotlivých domů by pak končily před hradebním příkopem berounského opevnění. Je však možné, že zástavba zde byla více proměnlivá. Usuzujeme tak z nálezů podlahy sklepa ze 14. až počátku 15. století v sondě S9 ve střední části západní poloviny pozemku (*obr. 6*). Odkrytá hrnčírská výrobní zařízení, která lze předpokládat v bezprostředním sousedství obytných domů, se soustředila především do západní a severozápadní části pozemku.

Berní rula po polovině 17. století dokládá stav celého města i jeho předměstí po událostech třicetileté války. Na Hrnčírském předměstí (včetně Rybářů) uvádí 14 domů a dalších 10 domů „pustých“ (neosazených majitelem). Mezi majiteli jsou jmenováni jak hrnčírů (vdova po Řehořovi, Kateřina Hrdličková; Václav Musil), tak rybáři (Jan Čejka, Vavřinec Štětka, Jiřík Beznoska), ale také pekař (Jan Houška). Celkově bylo v Berouně a jeho předměstích zaregistrováno 268 měšťanských domů, z toho ale plných 155 bylo vedeno jako „pusté“ (*Kulhánek 2003, 106, 114*). V průběhu 18. století byla obě menší předměstí – Hrnčírě i Rybáře – začleněna do Plzeňského (bývalého Horního) předměstí. Na základě Josefínského

katastru z konce 80. let 18. století víme, že k Hrnčířům tehdy náleželo devět obytných budov a řada hospodářských staveb. Zdá se, že na námi sledovaném pozemku stály v tomto období pouze stodoly a až za čtyřmi stodolami stál dům čp. 16 koželužky Anny Mödrové. V této době již nejsou na tomto předměstí zmiňováni žádní hrnčíři, ale pouze řemenář, vysloužilý voják, zahradník nebo krejčí. Stála zde také obecní pastouška a mnoho domů i stodol vlastnili majitelé domů ve vnitřním městě (Kulhánek 2007, 91–92). Někdy v průběhu pozdního novověku byly na pozemku postaveny dva zděné domy, které jsou v půdorysu dobře patrné na plánu Stablního katastru z r. 1840 (obr. 2). První z domů obdélného půdorysu tvořil severní frontu Karlovy ulice (dnes Politických vězňů) a nacházel se v jihozápadní čtvrtině pozemku. Druhý z domů byl umístěn v severovýchodní části současného pozemku a měl půdorys ve tvaru písmene L s průčelím ke komunikaci spojující Českou ulici a Rybáře. Někdy okolo poloviny 19. století byl pozemek sjednocen stavbou poměrně objemné jednopatrové budovy zvané „U Černého koně“. V r. 1865 se stala budova se 34 místnostmi městským úřadem, který zde setrval až do r. 1903, kdy byla ukončena rekonstrukce radnice (Tošnerová a kol. 2008, 210). Budova se postupně stala také sídlem okresního soudu s místní věznicí, berního úřadu a učňovské technické školy. Po většinu času existence budovy zde byl také vyhlášený zájezdní hostinec (Garkisch 2012, obr. 143). Celkový půdorys budovy je dobře patrný na plánu Berouna z r. 1894, a to včetně hospodářské budovy na jejím dvoře (obr. 3).¹ Dům „U Černého koně“ byl kompletně podsklepen v jižním křídle při ulici Politických vězňů. Samotný zánik budovy odstřelem v únoru 1966 předznamenal neblaze proslulou vlnu asanací historické zástavby města v závěru 70. a průběhu 80. let 20. století, která mimo jiné zcela zlikvidovala zbylou původní zástavbu Hrnčířů i Rybářů.

Obr. 2. Beroun. Císařský otisk mapy stablního katastru z r. 1840 (výřez z listu IX) s vyznačením předmětné parcely. Originál uložen v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru Zeměměřického úřadu v Praze. Upravil M. Vyšohlíd

Obr. 3. Beroun. Katastrální mapa 1:720 z r. 1894 (výřez z listu 10) s vyznačením předmětné parcely. Originál uložen v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru Zeměměřického úřadu v Praze. Upravil M. Vyšohlíd

1 Originály obou map jsou uloženy v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru Zeměměřického úřadu v Praze. Za spolupráci s archivními mapovými podklady srdečně děkuji Vladimíru Daněčkovi.

Je třeba si také připomenout fakt bezprostředního sousedství sledovaného pozemku se severním pásmem fortifikace města. Městské opevnění mělo včetně hradby, parkánu, parkánové zídky a příkopu šířku okolo 20 m a bezprostředně tak sousedilo se zadními parcelami domů na sledovaném pozemku. Podstatná změna pak nastala až v průběhu 19. století, kdy byly hradby postupně rozebírány. Česká fortna (v té době nazývaná také Špitální) a příslušné úseky hradby ustoupily stavbě nové silnice a kamenného mostu přes Berouнку v r. 1840 (*Tošnerová a kol. 2008, 238*). Most však již po roce začal prskat a nakonec bylo v r. 1845 rozhodnuto o stržení kamenných kleneb a nahrazení svrchní části dřevem. Provizorium dlouho nevydrželo a v těsné blízkosti musel být postaven most provizorní, který byl nahrazen novým dřevěným mostem s kamennými pilíři r. 1864. Stabilní most železné konstrukce byl postaven až r. 1882 (*Garkisch 2012, 27–29*). Veškeré peripetie se stavbou mostů na tomto místě však nezměnily nic na tom, že se nová Karlova ulice (poté ulice maršála Koněva, dnešní ul. Politických vězňů) stala hlavní tranzitní tepnou navazující na most. Tím se pak zcela změnil charakter místa oproti středověku a velké části novověku. Ulice se stala reprezentativní vitrínou města a jako první ve městě měla chodníky (*Garkisch 2012, 35*). Do konce 19. století zde vyrostla sídla četných městských a okresních institucí a hoňosné měšťanské domy. S výstavbou mostu souvisí také výrazné zvýšení terénu, které je dobře patrné zvláště v porovnání se zástavbou v České ulici.

METODA A PRŮBĚH VÝZKUMU

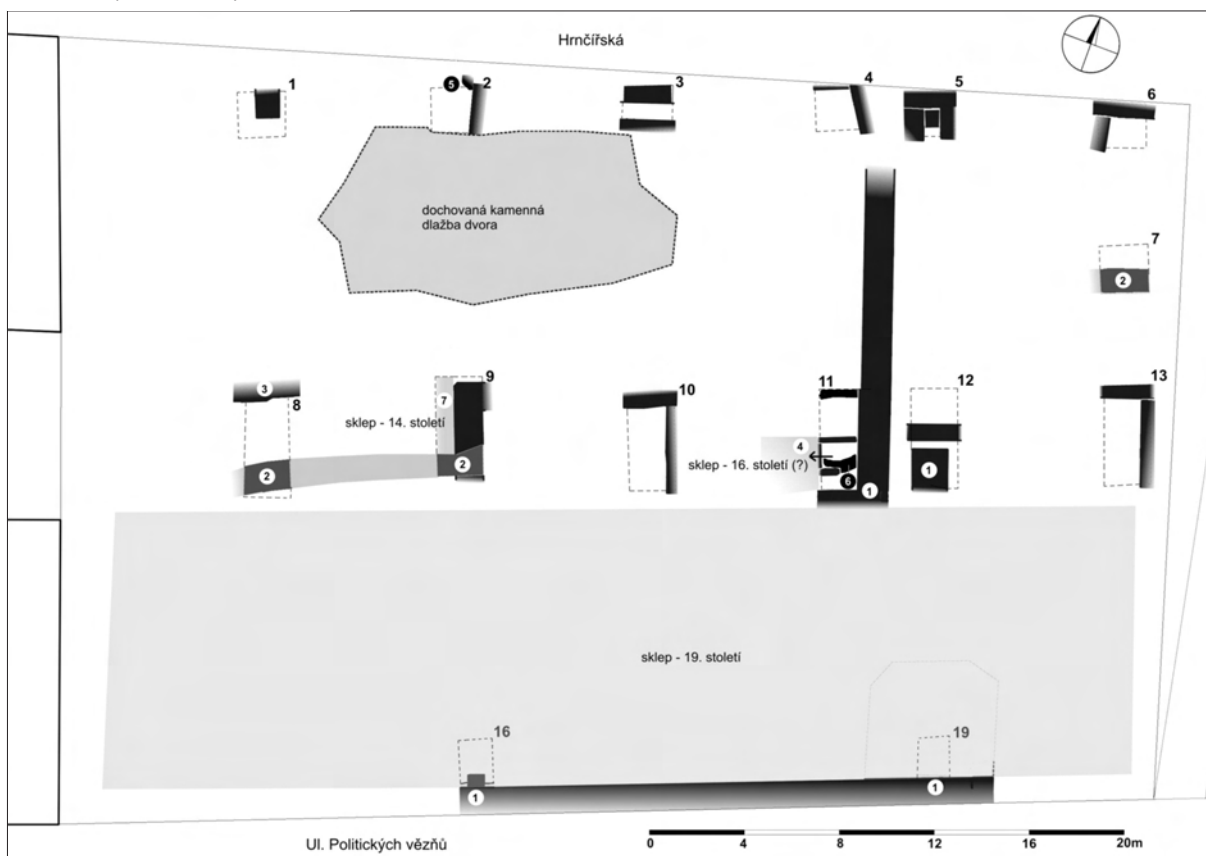
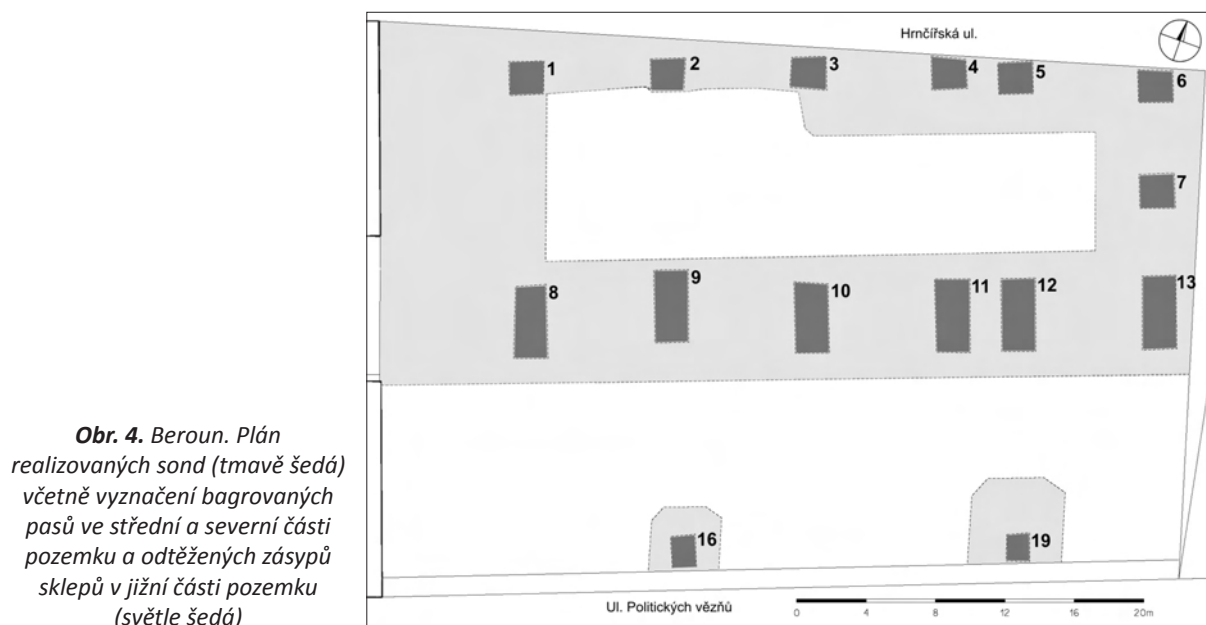
Celková plocha předmětného pozemku byla téměř 1500 m², přičemž původní projekt počítal s celkem 20 bodovými sondami o rozměrech 2 × 2 m v místech velkoobjemových pilot. Těsně před započítím výzkumu byl projekt stavby pozměněn a piloty v centrální části stavby byly zdvojeny. Vznikl tak požadavek na realizaci 14 bodových sond o původních rozměrech 2 × 2 m a 6 bodových sond o rozměrech 4,2 × 2 m (*obr. 4*).

V první fázi výzkumu došlo za dohledu archeologa ke skrývce svrchních recentních navážek do hloubky okolo 0,5 m na celé ploše parcely. Poté došlo k dalšímu odtěžení navážek v pasech o šířce cca 3–5 m ve střední a severní části parcely a v pasech, které spojovaly konce obou dlouhých pasů. Toto snížení sahalo do hloubky cca 1–1,2 m a bylo provedeno z důvodů bezpečnosti dalších archeologických prací v místě jednotlivých sond. V jižní části pozemku, kde jsme předpokládali přítomnost zasypáných sklepů, nebylo snížení terénu ve formě pasu realizováno a byl zde vytěžen pouze zásyp těchto sklepů ve dvou místech budoucích sond. Postupně byly až na geologické podloží ručně kopány veškeré sondy v severní a střední části pozemku (sondy č. 1–13). V jižní části pozemku byly k ruční exkavaci vybrány pouze dvě sondy z celkových sedmi (sondy č. 16 a 19). Tyto sondy měly ověřit přítomnost a charakter archeologických situací v místech pod podlahami sklepa, který byl zasypán až v průběhu demolice budovy v 60. letech 20. století.²

Jak již bylo zmíněno v úvodu, došlo v průběhu realizace terénní části výzkumu nejen ke změně investora celé akce, ale také k opětovné změně projektu stavby, která nově počítala s plošným zahloubením stavby do archeologických terénů. Snížení základové spáry stavby bylo projektováno v severní polovině parcely, tedy v části archeologicky velmi cenné, a to i přesto, že byl investor upozorňován na velkou hodnotu zdejších archeologických terénů (k hodnotě těchto archeologických terénů bylo ostatně přihlédnuto v původním projektu stavby založené na pilotech se základovou deskou nad nejcennější částí tohoto historického souvrství).

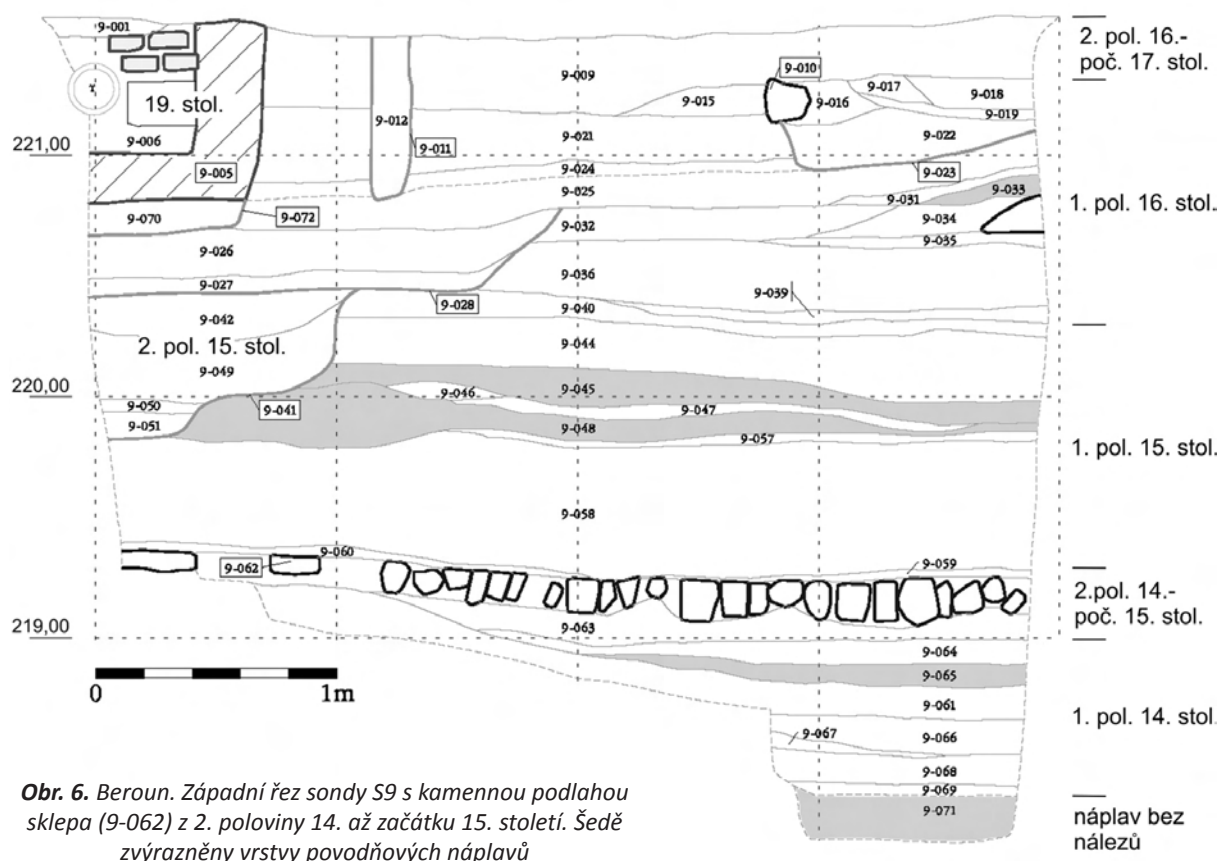
Původní povrch parcely se svažoval směrem k severu a pohyboval se na niveletě 223,0–224,5 m n. m. Před vlastní ruční exkavací sond byla provedena plošná skrývka recentních navážek, která odkryla

2 Jednotlivé odkryté vrstvy, objekty a konstrukce byly kontinuálně číslovány. Číslo konkrétní stratigrafické jednotky pak bylo tvořeno číslem sondy a trojčíslím dané stratigrafické jednotky (vrstva/výplň, konstrukce, výkop). K popisu stratigrafických jednotek bylo použito typizovaných kontextuálních karet, vycházejících z kontextuální stratigrafické metody. Veškeré odkryté archeologické objekty, konstrukce a situace byly půdorysně dokumentovány do jednotlivých plánů v měřítku 1 : 20. Veškeré dokumentované řezy terénem byly provedeny rovněž v měřítku 1 : 20 a následně digitalizovány. Archeologické objekty a dochované konstrukce pak byly v jednotlivých sondách fotogrametrovány a geodeticky zaměřeny v polohovém systému S-JTSK a výškopisném systému ČSJSN/Bpv (Balt). Z jednotlivých stratigrafických jednotek byly separovány movité archeologické nálezy, které umožnily dataci veškerých archeologických situací. V průběhu výzkumu bylo celkem vyzdvíženo přes 50 000 movitých nálezů, z nichž plných 92 % tvořily zlomky keramických nádob. Již v průběhu terénní fáze výzkumu tak začalo laboratorní ošetření a zpracování těchto nálezů. Průběžně byly také odebrány vzorky zeminy na následně environmentální analýzy (z vybraných vrstev či výplní objektů). Lokalitu průběžně navštěvoval geolog RNDr. J. Zavřel, který především sledoval a analyzoval sekvence povodňových náplavů v jednotlivých dokumentovaných řezech historickými terény.

Obr. 5. Beroun. Celkový plán realizovaných sond s vyznačenými odkrytými kamennými konstrukcemi zaniklé zástavby. 1 – nejmladší zástavba 2. poloviny 19. století; 2 – cihlová kanalizace 19. století; 3 – nádvoří zástavby 19. století; 4 – vstupní šíje do sklepa (16./17. století); 5 – studna (14. století?); 6 – kamenná konstrukce neznámého účelu (15. století)

v severozápadní části plochy částečně dochovanou kamennou dlažbu (plocha o rozměrech cca 15 × 7 m) s převahou říčních valounů (niveleta cca 222,2 m n. m.). Jednalo se nejspíše o dlažbu dvora vzniklou nejpozději v 1. polovině 19. století (zaniká ve 2. polovině 19. století). V ostatních částech plochy byly zachyceny pouze navážky stavební suti a vyrovnávky terénu z průběhu 18. a 19. století. Po rozměření sond v severní a střední části parcely se jejich povrch, ze kterého probíhala ruční exkavace, nacházel na niveletě okolo 220,7–221,4 m n. m. (sondy při severní hranici parcely) a 221,6–221,8 m n. m. (ve středních

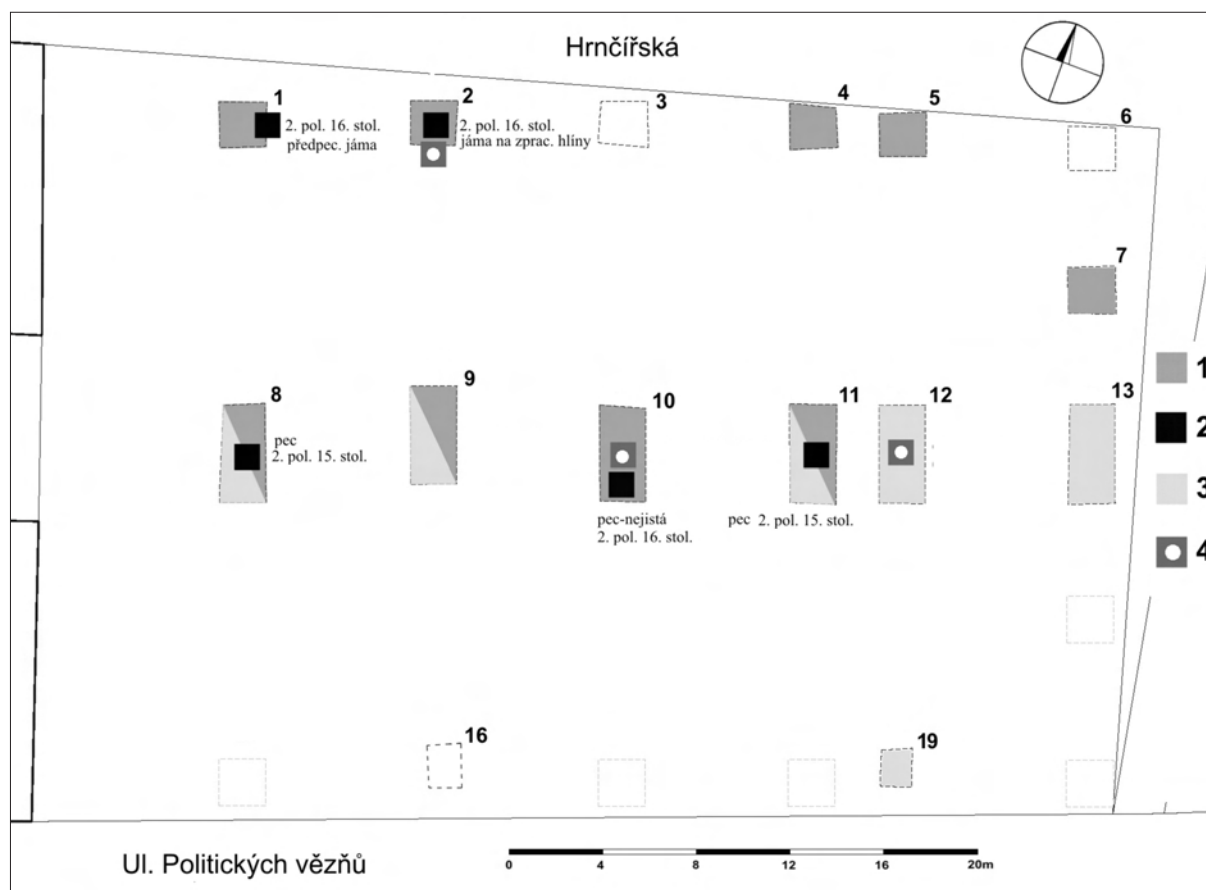

Obr. 6. Beroun. Západní řez sondy S9 s kamennou podlahou sklepa (9-062) z 2. poloviny 14. až začátku 15. století. Šedě zvýrazněny vrstvy povodňových náplavů

partiích parcely). V jižní polovině pozemku byl v místech dvou realizovaných sond odtěžen zásyp sklepa pod úroveň jeho podlahy (povrch podlahy na niveletě okolo 221,3 m n. m.). Poté byly i zde ručně kopány archeologické terény z úrovně 220,4 m n. m. (S19) a 221,0 m n. m. (S16).

VÝSLEDKY VÝZKUMU

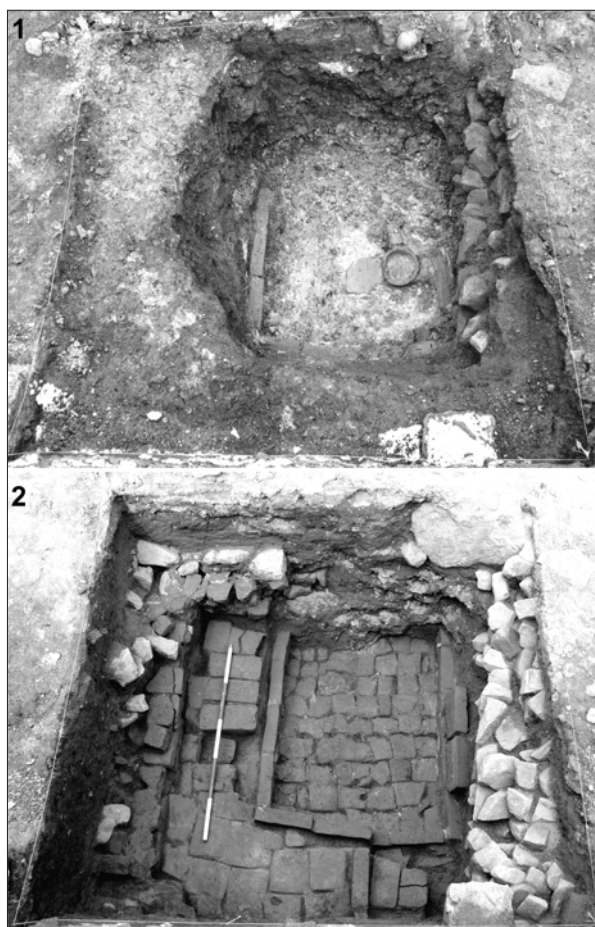
Ve všech realizovaných sondách byly odkryty stavební konstrukce související se zdejší historickou zástavbou (obr. 5). Jak již bylo zmíněno výše, reprezentovala její nejmladší fázi mohutná budova v půdorysu písmene L, která byla vystavěna okolo poloviny nebo krátce po polovině 19. století. Jednalo se o jednopatrový dům zvaný „U Černého koně“. Budova byla v celém jižním traktu při ulici Politických vězňů podsklepena. V sondách S16 a S19 byly odkryty části jižního obvodového zdiva této budovy (obr. 5:1). Ze soutisku plánu výzkumem odkrytých zdív a historického plánu z r. 1894 je patrné, že k výše zmíněné nejmladší zástavbě náleželo také zdivo odkryté v sondě S11, které navazovalo na zeď odkrytou již v průběhu zjišťovacího výzkumu ÚAPPSC (Čiháčková 2011). K vnitřním základovým zdívům budovy náležela také zdiva v sondě S12. Do stejného období (tedy 19. a 20. století) náleží také cihlová kanalizace odkrytá v sondách S7, S8 a S9 (obr. 5:2). Nádvoří zástavbu pozemku reprezentovalo základové zdivo zachycené v severním profilu sondy S8 (obr. 5:3). Mohutné budově z poloviny 19. století předcházely dva kamenné domy zachycené na skice stabilního katastru z r. 1840. Jeden z domů byl vystavěn v jihozápadním rohu pozemku a byl bezpochyby zcela zničen během výstavby výše zmíněné mladší podsklepené budovy okolo poloviny 19. století. Druhý dům půdorysu L byl vystavěn naopak v severovýchodní části pozemku při ulici Hrnčířská. Z tohoto domu se nejspíše zachovala vstupní šíje do sklepa odkrytá v sondě S11 (obr. 5:4; 10:1). Tento původní vstup do sklepa byl zazděn a zasypán nejpozději v 1. polovině 17. století, nicméně sklep samotný byl připojen k rozsáhlému sklepu nejmladší zástavby (tato situace byla odkryta až při pozdějším plošném výzkumu ÚAPPSC). Zánik vstupní šíje v 17. století by svědčil o návaznosti domu na předchozí novověkou zástavbu. Další odkrytá základová zdiva se již nedají vzhledem k „bodovému“ charakteru výzkumu jednoznačně přiřadit ke konkrétní zástavbě známé z ikonografických pramenů. Jednalo se o kamenná zdiva (částečně nejspíše podezdívky dřevěných

Obr. 7. Beroun. Celkový plán realizovaných sond s vyznačenými doklady hrnčířské výroby. 1 – hrnčířský odpad 2. poloviny 16. až 1. třetiny 17. století; 2 – torza konstrukcí výrobních zařízení s uvedenou datací; 3 – hrnčířský odpad 15. století; 4 – přítomnost jemných hrnčířských jíílů v souvrství dané sondy

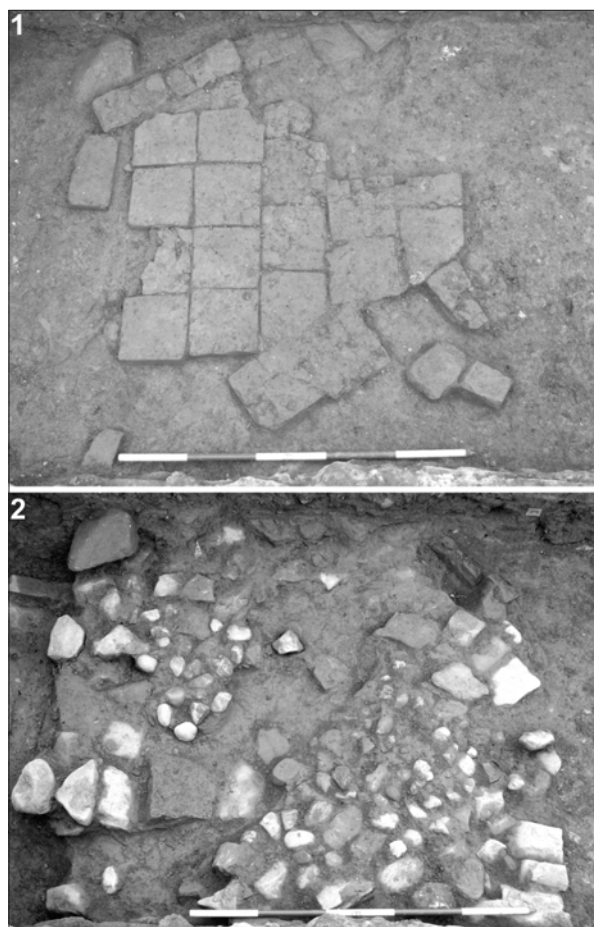
staveb) z průběhu 15. až 17. století. V sondě S4 byla nejspíše odkryta vnější část kamenného věnce studny (pravděpodobně 14. století), která se nacházela mimo plochu sondy, ale i mimo plochu pozdějšího plošného výzkumu (obr. 5:5). V sondě S11 pak byla odkryta část kamenného věnce neznámého (pravděpodobně kruhového) objektu z 15. století (obr. 5:6). Nejstarší stavební relikv však představovala kamenná dlažba sklepa ze 14. století, odkrytá v sondě S9 na úrovni 219,2 m n. m. (obr. 5:7). Tento nálezy tedy svědčí o existenci podsklepeného domu v západní části pozemku nejpozději ve 2. polovině 14. století, sklep samotný zanikl v průběhu 1. poloviny 15. století (obr. 6).

Pod recentními a pozdně novověkými navážkami vystupovala v jednotlivých sondách (na úrovni okolo 220,7–221,8 m n. m.) výrazná odpadní souvrství z nejslavnějšího období berounských hrnčířů, tj. průběhu 2. poloviny 16. až 1. třetiny 17. století. Odpadní vrstvy a výplně objektů, obsahující v jednotlivých sondách stovky až tisíce zlomků keramických nádob, byly zachyceny v sondách S1 (stratigrafická jednotka 1-001, 002, 005, 010–012, 014, 017–020), S2 (2-006, 009, 014, 015), S4 (4-009, 014), S5 (5-000, 004, 006, 009), S7 (7-000, 006), S8 (8-004, 006, 007, 009), S9 (9-001, 009, 016–018), S10 (10-003, 006, 010, 013, 014, 018, 022, 024) a S11 (11-001, 003, 012, 013, 018; obr. 7:1). V souvislosti s hrnčířskou výrobou tohoto období bylo odkryto také několik stavebních konstrukcí (obr. 7:2). V sondě S1 byla v jejím východním profilu odkryta dvojice cihlových zdív (1-016, 1-068), která reprezentovala západní ústí pece, odkryté východně od sondy během pozdějšího plošného výzkumu. V sondě samotné byla odkryta cihlová destrukce (1-014) a především kumulace keramického odpadu s velkým množstvím uhlíků a popela (předpecní jáma; 1-007, 010–012). V sondě S2 byla odkryta velká odpadní jáma zcela zaplněná hrnčířským výrobním odpadem z 2. poloviny 16. století promíchaným s hrnčířskými jíly (2-018; obr. 8:1). Původně se jednalo o jámu s vnitřní cihlovou konstrukcí (2-017, 025, 028) o vnitřních rozměrech 0,9 × 1,2 m s podlahou na niveletě 220,1 m n. m. (obr. 8:2). Ta patrně sloužila ke zrání a zpracování jemných hrnčířských jíílů. Konstrukce samotná však nejspíše pocházela z 2. poloviny 15. století. Souvislost s hrnčířskou výrobou mohlo mít také torzo konstrukce (pravděpodobně pece) odkryté v sondě S10. Jednalo se o torzo podlahy

Obr. 8. Beroun. 1 – jáma 2-018 s hrnčířským odpadem z 2. poloviny 16. století v průběhu exkavace její výplně (sonda S2 v pohledu od jihu); 2 – cihlami vyzděné dno jámy (2-017) určené pravděpodobně na zpracování a zrání hrnčířských hlín (sonda S2 v pohledu od jihu).

Foto M. Vyšohlíd

Obr. 9. Beroun. 1 – torzo podlahy pece z keramických dlaždic (sonda S10 v pohledu od východu); 2 – kumulace valounů (10-023) s tepelně-akumulační funkcí odkryté pod dlaždicovou podlahou (sonda S10 v pohledu od východu). Foto M. Vyšohlíd

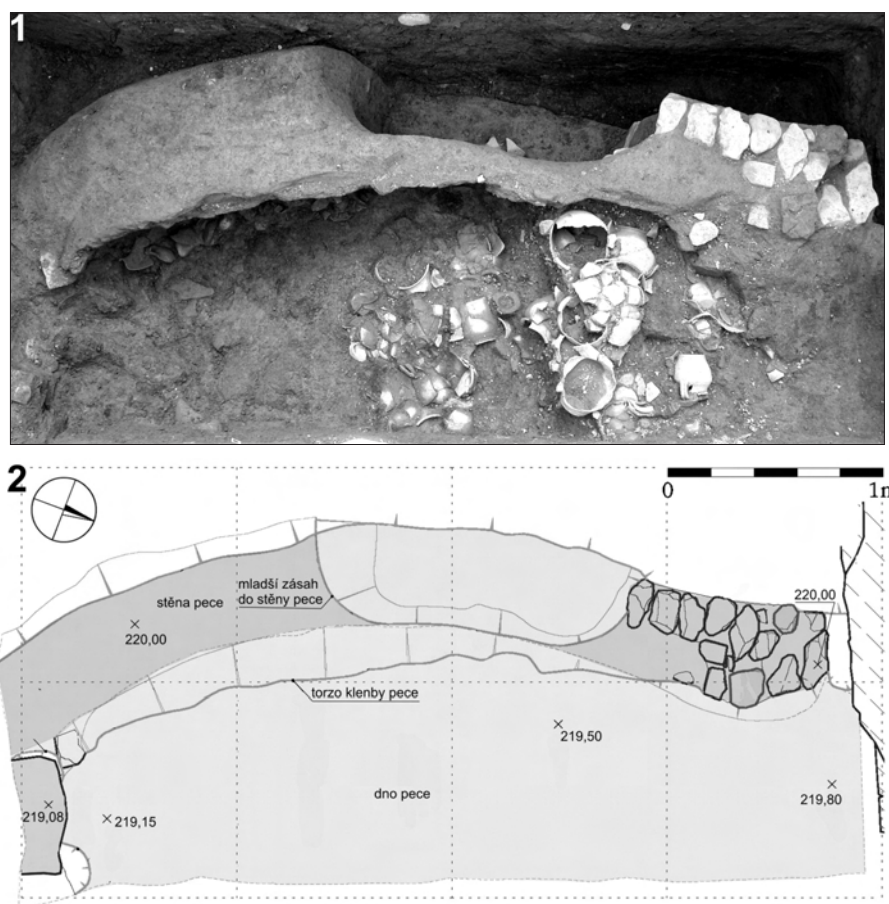
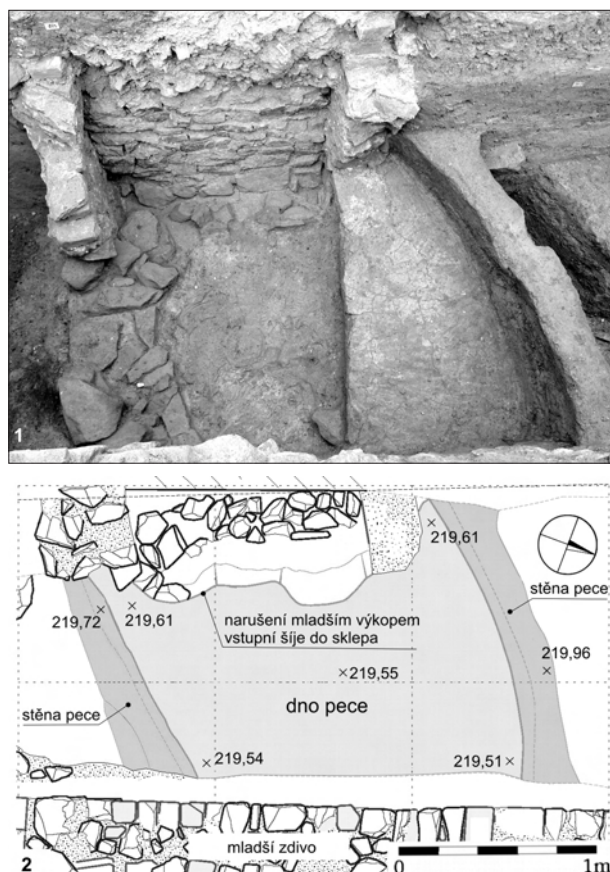
(10-019) tvořené cihlovými dlaždicemi (20–21 × 20–21 × 6 cm), které bylo odkryto na niveletě 220,7 m n. m. (obr. 9:1). Pod podlahou pece pak byly odkryty kamenné zídky (10-028) a kumulace valounů (10-023), které s cihlovou konstrukcí bezesporu souvisely a tvořily pravděpodobně tepelně-akumulační vrstvu (obr. 9:2).

Méně výrazný horizont reprezentovalo souvrství přelomu 15. a 16. století až 1. poloviny 16. století. Naopak poměrně výrazný horizont reprezentovaly doklady osídlení a výrobní činnosti 15. století (od nivelety 220,0–220,9 m n. m. níže). V severní části pozemku byly odkryty sekvence požárových horizontů a torza kamenných podezdívek dřevěných domů svědčících o periodickém zániku zdejší zástavby při Hrnčířské ulici. Život v této části berounského předměstí byl, stejně jako ve městě samotném, determinován bezprostřední blízkostí řeky. Rameno (náhon) Berounky se nachází ve vzdálenosti necelých 50 m od plochy výzkumu a o četných záplavách svědčila také odkrytá archeologická souvrství s charakteristickými vrstvami písků a jílu indikujícími periodicky se opakující záplavy. V jednotlivých sondách byly identifikovány vrstvy povodňových náplavů v počtu od tří do třinácti, spadající do časového horizontu 13. až 16. století (Zavřel 2014). Nejvýraznější doklad hrnčířské výroby představoval odkryv dvou pecí z 2. poloviny 15. století (obr. 7:2). V obou případech byly dno a stěny pecí tvořeny mazanicí. Dno první pece (dochované pouze v drobném torzu) bylo dokumentováno na niveletě 219,55 m n. m. v sondě S11 (obr. 10:2). Druhá pec, odkrytá v sondě S8, byla poměrně dobře dochována včetně vsádky redukčně pálené keramiky 2. poloviny 15. století (obr. 11:1). Stěna v půdorysu oválné pece byla tvořena věncem spíše volně kladených říčních valounů (do jílu). Samotné dno a stěny pece byly do tvrda vypáleny, přičemž jílovitá vnitřní stěna pece byla zpevněna šikmo do kamenného zdiva zapuštěnými dřevěnými

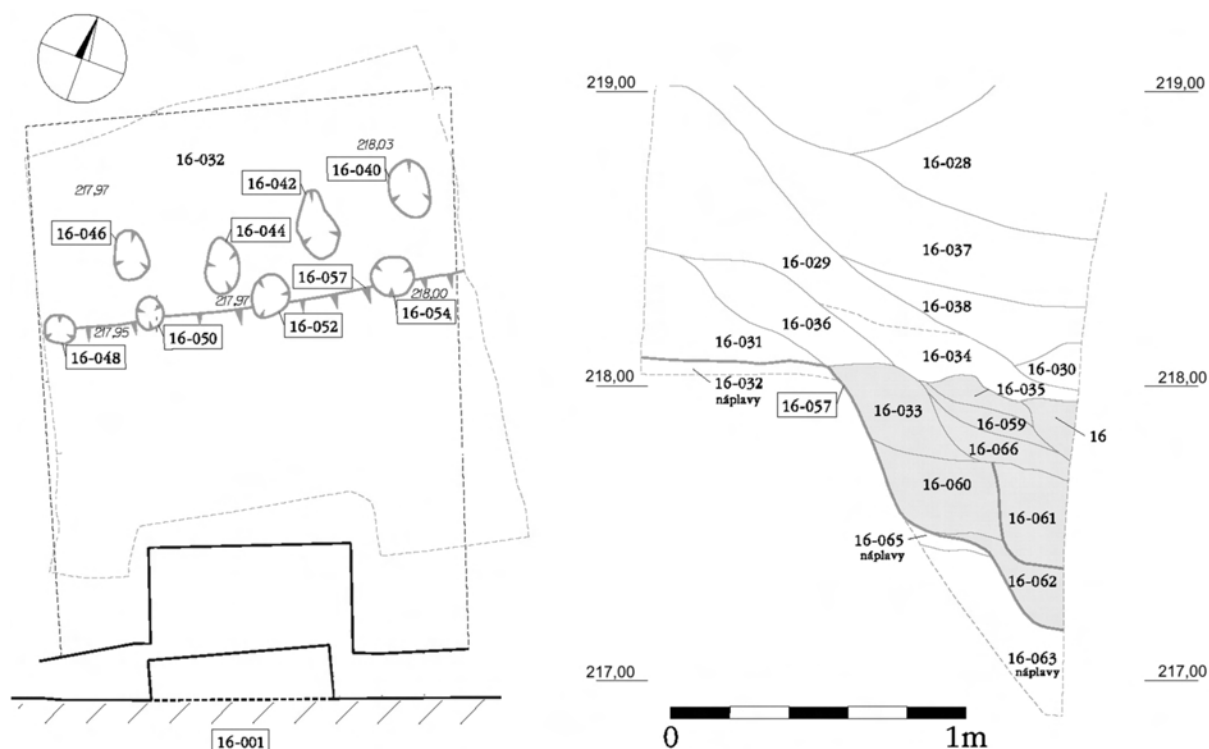
pruty. Dno pece bylo mírně šikmé a klesalo od severu k jihu na úrovni 219,15–219,75 m n. m. (obr. 11:2). Odkryto bylo zhruba 60 % pece, přičemž její celkové vnitřní rozměry byly pravděpodobně okolo 3,6 × 1,7 m. Také z tohoto období pocházejí kumulace hrnčířského odpadu, a to nejen ze sond S8 a S11 s nálezy pecí, ale také z několika dalších sond (S9 – 9-040, S12 – 12-018, S13 – 13-041, S19 – 19-006; obr. 7:3). Vzhledem k charakteru keramiky (šedé až šedočerné redukčně pálené zboží) je však možnost identifikace vyložené odpadních zlomků z hrnčířské výroby horší. Ve vrstvách 15. století byly také na několika místech rozpoznány pecky či proplásky jasně žlutých hrnčířských jílu těžených v okolí města (sonda S10 – 10-034, S12 – 12-019; obr. 7:4).

Při jižní hranici pozemku byl odkryt příkop (strouha), jejíž dno bylo zachyceno v sondách S16 a S19 na niveletách 217,2 a 218,4 m n. m.

Obr. 10. Beroun. 1 – zadržaná vstupní šije do sklepa v západním profilu sondy S11. V popředí severní polovina torza hrnčířské pece v průběhu jejího rozebírání; 2 – půdorys torza hrnčířské pece 11-052 z 2. poloviny 15. století (sonda S11). Pec byla značně narušena mladší kamennou zástavbou

Obr. 11. Beroun. 1 – hrnčířská pec 8-034 z 2. poloviny 15. století (sonda S8). Pohled od východu v průběhu preparace vsádky keramiky; 2 – půdorys pece po vytěžení jejího zásypu na úroveň mladší podlahy 8-056

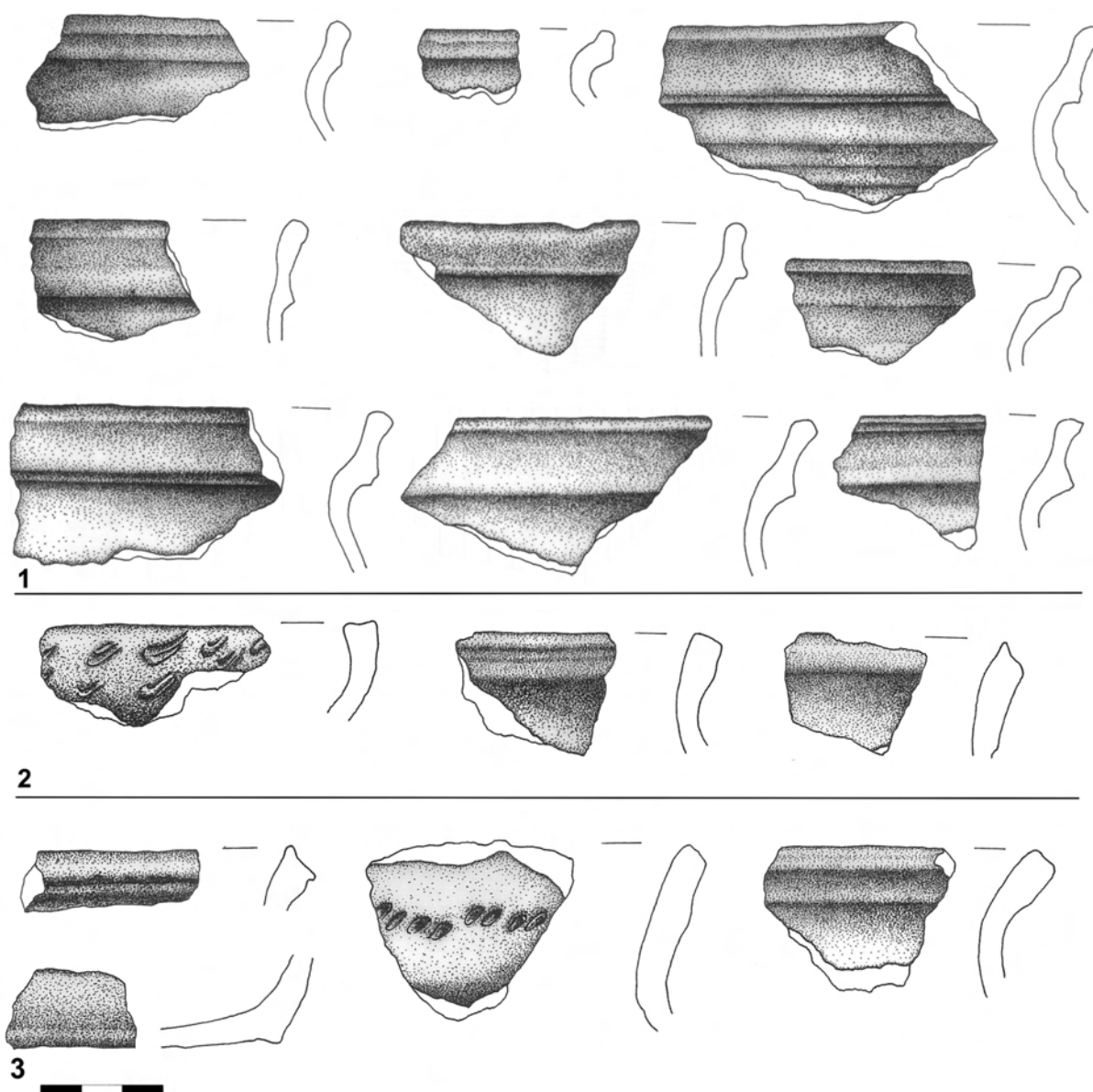

Obr. 12. Beroun. Půdorys severní hrany vodoteče (strouhy) v sondě S16 s patrnými dvěma liniemi kůlových jamek a spodní partie východního profilu této sondy (výplň vodoteče zvýrazněna šedě)

(vzájemná vzdálenost sond cca 15 m). Strouha byla rovnoběžná s hradebním příkopem ležícím o něco jižněji mimo plochu výzkumu. Její hloubka byla okolo jednoho metru a výplň byla místy tvořena bahenními sedimenty stojatých vod, přičemž ve vrstvách obsažená keramika datuje zaplnění objektu do průběhu 2. poloviny 15. století. V těchto sondách také nebyly zachyceny žádné doklady výrobních aktivit (vyjma menší deponie hrnčířského odpadu z 15. století v sondě S19). V sondě S16 byly odkryty dvě linie kůlových jam rovnoběžné se severní hranou vodoteče, svědčící nejspíše o jejím oplocení, pravděpodobně vyplétaným plotem (obr. 12).

Nejstarší horizont reprezentuje souvrství z 2. poloviny 13. až průběhu 14. století. Nejzajímavější a poměrně početný soubor keramiky z 1. poloviny 14. století byl vyzdvižen z vrstev pod podlahou sklepa v sondě S9 (9-061, 9-064; niveleta 219,0 m n. m. a níže; obr. 6). Tento soubor svým charakterem nejspíše dokládá kontinuitu hrnčířské výroby v těchto místech již od 1. poloviny 14. století (obr. 13:1). Obecně byly vrstvy 2. poloviny 14. století zachyceny na nejvyšší úrovni okolo 219,5 m n. m. Vrstvy 2. poloviny 13. století pak na nejvyšší niveletě okolo 219,0 m n. m. (např. v sondách S4 – 4-051–053, S6 – 6-051, S7 – od 7-062 níže, S11 – 11-072, S12 – 12-033 – 12-038; obr. 13:2). Keramika 1. poloviny 13. století byla zachycena pouze v náplavu 11-073 sondy S11 a také jako příměs v mladších vrstvách v několika sondách (obr. 13:3). Tento fakt svědčí o přítomnosti této keramiky na lokalitě spíše díky postdepozicičním procesům a s počátkem sídlištních aktivit zde můžeme počítat nejdříve v průběhu 2. poloviny 13. století.

Poznatky z archeologického výzkumu byly doplněny také archeobotanickou analýzou odebraných enviromentálních vzorků. Ty byly odebrány v počtu 11 jednotlivých vzorků ze 7 sond. Soubor makrozbytků (semen a plodů) poskytl zejména cenný podklad pro rekonstrukci sortimentu užitkových druhů rostlin v prostředí menšího vrcholně středověkého města. Z obilovin byly zaznamenány všechny druhy vrcholně středověkého sortimentu (pšenice, žito, oves, ječmen, proso), obdobně jako zbytky luštěnin (hrách), olejnin (konopí) a zelenin (okurka). Také sortiment pěstovaného ovoce je poměrně pestrý a zahrnuje většinu běžně pěstovaných druhů vrcholného středověku (třešeň, višně, hrušeň, slívu, révu vinnou). Z planých (sbíraných) druhů byly zaznamenány běžně se vyskytující druhy jako líska, trnka, jahodník, maliník, růže a chmel. Soubor nezuhebnatělých makrozbytků planých druhů obsahuje zejména druhy lokální rumištní vegetace (např. lebeda rozkladitá, bodlák, merlík pochybný, hluchavka objímavá, hluchavka purpurová, lilek černý, kopřiva dvoudomá). Zuhelnatělé zbytky planých druhů indikují zejména plevelnou vegetaci (např. koukol polní, chrpa modrák, svlačec rolní, opletka rolní, zeměděm lé-

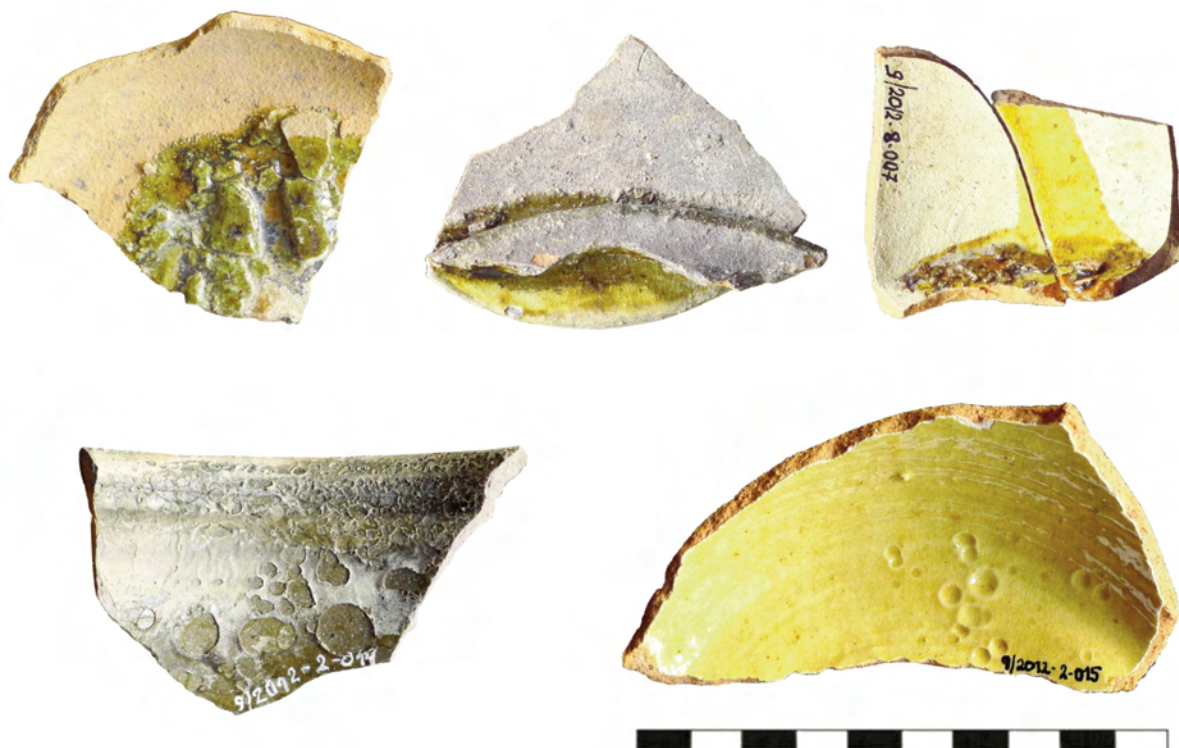

Obr. 13. Beroun. 1 – zlomky keramiky z 1. poloviny 14. století (stratigrafická jednotka 9-061); 2, 3 – zlomky keramiky ze 13. století (s. j. 11-072 a 11-073)

kařský, konopice čtyřsemenná, svízel přítula, bér sivý). V souboru druhů zjištěných pomocí makrozbytkové analýzy převládají indikátory antropogenního bezlesí. Z dřevin byly zastoupeny zejména druhy keřových formací. Zkoumaná výplň vodoteče se projevila nepočtým souborem mokřadních druhů (ostřice) a poněkud početnějším souborem druhů rumištně-mokřadních vázaných na silně živinami dotovaná místa v mokřadech (např. ostřice chlupatá, merlík mnohosemenný, pryskyřník plazivý, rdesno peprník, rdesno blešník).

Analýza dřev a uhlíků potvrdila exploataci kyselých doubrav s borovicí v zázemí středověkého města jako hlavních zdrojů palivového i konstrukčního dřeva a dřevěného uhlí. Dále lze rekonstruovat menší plošky dubohabrových hájů, sekundárních sukcesních porostů včetně keřových formací. V okolí vodních toků lze rekonstruovat plochy vrbových porostů a olšin. Dřeviny vyšších poloh se uplatňovaly jako příměs v doubravách, případně se vyskytovaly extrazonálně na stinných stanovištích příslušných expozic svahů apod. (Kočár – Kočárová 2014).

Mezi již zmíněnými 50 000 nálezy zcela dominovaly zlomky keramiky, přičemž se jednalo převážně o výrobní odpad zdejší hrnčířské produkce z průběhu 15. až 1. třetiny 17. století, v menší míře pak o obvyklý sídlištní odpad nalézáný běžně na archeologických výzkumech v městském prostředí. Nejmladší horizont hrnčířského odpadu spadl do 2. poloviny 16. století až 1. třetiny 17. století, s převahou odpadu

Obr. 14. Beroun. Zlomky hrnčířského odpadu z 2. poloviny 16. století (přílepy keramiky, praskliny, přepal vysokou teplotou, zkapání do čerstvé glazury). Foto M. Vyšohlíd

Obr. 15. Beroun. Hrnčířský odpad z 2. poloviny 16. století až počátku 17. století. Šipky označují praskliny a částečné glazury na nepovedených a vyhozených výrobcích. Foto M. Vyšohlíd

Obr. 16. Beroun. Hrnčířský odpad z 2. poloviny 16. století až počátku 17. století. Zlomky mělkých malovaných mís (část zlomků před nanesením transparentní glazury). Foto M. Vyšohlíd

z 2. poloviny 16. století. Odpad tvořilo do červena pálené zboží včetně zlomků malovaných, ale neglazovaných, nebo naopak zboží glazovaného, které však při výpalu popraskalo nebo se jinak deformovalo (obecně ke keramické produkci Scheufler 1972, 111; Blažková 2013). Mnoho hrnců, hrnečků a džbánů mělo pouze světlé vnitřní nástřeplí, ale nebylo ještě glazováno. Časté byly také stopy po nálepech k sobě navzájem přilepených nádob (pozůstatky skládání nádob na sebe v pecích; obr. 14; 15). V keramických tvarech je zastoupena celá škála kuchyňské i stolní keramiky. Nápadně vystupují především malované talíře, mělké i hluboké mísy (včetně mís se dvěma třmenovými uchy), džbány i část produkce malovaných hrnců, hrnků a hrnečků (obr. 16; 17). V dekoru zcela převažují geometrické a rostlinné motivy, objevují se však také motivy zoomorfnní (ptáček, koník) a antropomorfnní (ženská postava). Běžné nezdobené hrnce nesly vnitřní glazury hnědých, zelených a žlutých barev. Zastoupeny byly ve větším množství

Obr. 17. Beroun. Hrnčířský odpad z 2. poloviny 16. století až počátku 17. století. Zlomky malovaných mělkých mís, talířů a džbánů před glazováním zboží a již glazované zlomky malovaných mělkých mís a hlubokých mís se třmenovými uchy. Foto M. Vyšohlíd

Obr. 18. Beroun. Částečně rekonstruované nádoby z vsádky pece sondy S8 (2. polovina 15. století). Foto M. Vyšohlíd

také velké režné hluboké mísy s několika plastickými prstovanými páskami na vnější straně těla. Z ostatních tvarů se objevují pokličky nebo pánve (trojnožky).

Méně výrazný horizont reprezentovalo souvrství přelomu 15. a 16. století až 1. poloviny 16. století, které se v keramickém materiálu projevovalo postupným přechodem od šedého redukčně páleného zboží k do červena pálené keramice. Na rozdíl od 15. století pomalu ustupují ovalené okraje, nastupují kyjovité okraje a ve větší míře mizí také radélková výzdoba. Hrnčířský odpad 15. století zastupovala do šeda až šedočerna redukčně pálená keramika. Dominovaly hrnce s jednoduchou výzdobou šroubovicí či radélkovým dekorem (obr. 18). Ojedinele se objevují také pokličky, holby, poháry, lahve, mísy nebo trojnožky. Těla hrců byla vytočena do poměrně tenkého tvrdého střepu, okraje byly ovalené, méně pak vzhůru vytažené.

Překvapivě malé množství (cca 1 %, tj. 671 zlomků) tvořily zlomky kamnových kachlů, přesto však některé nálezy svědčí o faktu, že část produkce místních hrnčířů mohly tvořit také tyto výrobky. Mezi zlomky kachlů se zdobenou čelní vyhřívací stěnou můžeme nalézt novozákonní motiv „klanění tří králů“³ (obr. 19:1), motiv „papouška“⁴ (obr. 19:2), „pelikána krmící mláďata vlastní krví“⁵ (obr. 19:3), granátový motiv s nápisovou páskou a rozetami⁶ (obr. 19:4) a motiv proroka Jonáše⁷ (obr. 19:5). Bylo také nalezeno několik dalších drobných zlomků reliéfních kachlů, které nebyly blíže identifikovány (obr. 19:6–9). Nalezeny byly také zlomky dvou keramických forem na výrobu kamnových kachlů. První z nich, drobný zlomek s rostlinným dekorem (obr. 19:10), pochází ze zásypu jámy na zrání hrnčířské hlíny.

3 Kachel byl nalezen ve vrstvě hrnčířského odpadu z 16. století (stratigrafické jednotky 9-009 a 9-025), nicméně zlomek samotný je datovatelný do 15. století. Poměrně přesnou analogii k tomuto fragmentu můžeme najít např. v nálezů kachle o rozměrech 192 × 192 mm z hradu Týřova (Pavlík – Vitanovský 2004, 199, 328, kat. č. 117). Další kachle s daným a podobně ztvárněným motivem pak pocházejí např. z Litoměřic nebo hradu Lipnice (Hatzbauer 1998, 89–94).

4 Kachel s podobným motivem ptáka (papouška) stojícím na osekané větvi a s nápisovou páskou v zobáku pochází z Růžové ul. čp. 971 na Novém Městě pražském a je datován do 1. pol. 16. století (Richterová 1982, 52, kat. č. 376, tab. 63:3). Na exemplářích z Berouna (podstatně větší kus pochází z pozdějšího plošného výzkumu) však chybí nápis ICHV nad nápisovou páskou a také samotná páska je ztvárněna poněkud odlišně. Námi nalezené zlomky pocházejí z vrstvy 8-007 (sonda S8), která je datována do 2. poloviny 16. století.

5 Kachle s obdobným motivem jsou datovány do 15. století a známe je např. z Kostelce n. Černými lesy, Kutné Hory, Sezimova Ústí nebo moravského Pohořelce, Mohelnice či Brna (Hatzbauer 1998, 126–130; Pavlík – Vitanovský 2004, 209–210, kat. č. 223–228). Čelní vyhřívací stěna námi nalezeného kachle byla nejspíše čtvrcena do čtyř trojúhelníkových polí, přičemž motiv pelikána vyplňoval horní pole. Přímé analogie takového ztvárnění nejsou dosud známy (publikovány). Kachel pochází z vrstvy 8-007 datované do 2. poloviny 16. století.

6 Analogii k tomuto kachli můžeme najít v nálezů z tvrže ve Zvíkovci. Kachel byl datován do období okolo r. 1500 (Pavlík – Vitanovský 2004, 315, 441, kat. č. 1330). Kachel pochází ze stejné vrstvy hrnčířského odpadu, jako zlomky s motivem „pelikána“ a „papouška“ (stratigrafická jednotka 8-007). Ta byla datována do 2. poloviny 16. století.

7 Kachel zobrazuje polopostavu v přiléhavém kabátci se skládanou nápisovou páskou s textem v minuskule (ionas/qou/ /ibo/xpi/ mo/ite). Zlomky byly nalezeny ve vrstvě 11-039 sondy 11 datované do 1. poloviny 16. století, což plně odpovídá dataci tohoto kusu. Analogie k němu můžeme najít např. v nálezů z Litomyšle (Brych 2004, 62, kat. č. 90). V našem případě se však jednalo o rohový kachel, původní motiv polopostavy byl rozdělen na obě čelní strany kachle a rozdělen byl hranou s promačkávanou páskou.

Obr. 19. Zlomky kamných kachlů s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou. Menší obrázky reprezentují analogie některých celých tvarů z dostupné literatury (1 – stratigrafické jednotky 9-009+9-025; 2, 3, 4 – s. j. 8-007; 5 – s. j. 11-039; 6 – s. j. 1-012; 7 – s. j. 13-025; 8 – s. j. 1-020; 9 – s. j. 1-010; 10 – s. j. 2-015; 11 – s. j. 11-024+11-032).
Foto M. Vyšohlíd

Obr. 20. Technická keramika z hrnčířského odpadu.
 1 – keramické trubky z 16. století (s. j. 1-034 a 8-007),
 2 – prožlabené destičky z 2. poloviny 16. až 1. třetiny 17. století (s. j. 10-006, 11-003)

Zásyp byl datován do období okolo poloviny 16. století a pochází z něj také nepoužitý celý nádobkový kachel s pravoúhlým ústím (rozměry cca 22 × 22 × 10 cm). Druhý zlomek kadlubu představuje motiv „dvojice draků s propletenými krky“ a byl vyzdvižen ze souvrství z 2. poloviny 16. století (obr. 19:11).⁸

Někdy v období od 2. poloviny 15. století do počátku 17. století zdejší hrnčíři také keramické trubky. Jednalo se o trubky o průměru 95–140 mm a délce 380 mm (jediný v celku dochovaný kus), přičemž konce byly profilovány tak, aby se daly jednotlivé trubky do sebe zasadit (obr. 20:1). Některé zlomky byly neglazované, další pak měly tmavě hnědou vnitřní glazuru. Nejvíce nalezených fragmentů spadalo do vrstev s keramickým odpadem 16. století. Dochované městské knihy hovoří v 16. století v Berouně o dvou vodovodech – starším dřevěném, který rozváděl vodu z vodárenské věže (čerpanou tam z řeky vodním strojem z mlýna pod Českou fortanou) do dřevěných městských kašen. Mladší gravitační vodovod přiváděl vodu v keramických trubkách z pramenů v okolí Jarova jižně od města (Garkisch 2012, 15). Můžeme tedy v tomto případě uvažovat o využití výrobků místních hrnčířů pro výstavbu vodovodu v samotném městě Berouně. Hrnčířskou výrobu pak dokresluje nálezy několika keramických

⁸ Analogii k tomuto kadlubu můžeme najít v římsovém kachli nalezeném na náměstí Curieových na Starém Městě pražském (Brych 2004, 105, kat. č. 218; Pavlík – Vitanovský 2004, 234, 361, kat. č. 478; Richteroá 1982, 51, kat. č. 358, tab. 63:2), který byl datován do 15. století, resp. do přelomu 15. a 16. století.

Obr. 21. Drobné nálezy z keramiky (1–3) a barevných kovů (4–6)

žlábkovaných desek se skvrnami glazury (síla desek 14–21 mm), které nejspíše sloužily jako podkladní desky při výrobě keramiky (odkapání glazury, oddělení výrobků při výpalu apod.; obr. 20:2). Jejich nálezy spadaly do období 2. poloviny 16. století až 1. třetiny 17. století. Mezi drobné keramické nálezy patří glazovaný koník (obr. 21:1), zlomek drobné reliéfně zdobené plakety (pravděpodobně s motivem „Adam a Eva u stromu poznání“, obr. 21:2) nebo troubel jednodílné dýmky z 1. poloviny 17. století (obr. 21:3). Mezi nekeramickými nálezy můžeme jmenovat například drobné předměty z barevných kovů, jako byla opasková přezka (obr. 21:4), přezka řemení (obr. 21:5) nebo drobný zvoneček (obr. 21:6).⁹

ZÁVĚR

Výzkum v ploše jedné z parcel zaniklého Hrnčířského předměstí odkryl archeologické souvrství o mocnosti až 4 m, které spadalo do 2. poloviny 13. století až 17. století. Několik málo vrstev s keramikou 2. poloviny 13. století svědčí o postupném vývoji osídlení v těchto místech v souvislosti se vznikem královského města Berouna. Keramika staršího 13. století byla zachycena pouze stopově a vždy v druhotných pozicích. V průběhu 14. století vývoj na předmětné parcele i nadále pokračoval, přičemž byly zachyceny první doklady zástavby (sklep s kamennou podlahou). Charakter a bohatost keramického souboru z jedné ze sond snad může naznačovat hrnčířskou výrobu v těchto místech již v tomto století. Hrnčířská výroba však byla bezpochyby prokázána od 2. poloviny 15. století ve formě odkryvu dvou pecí i bohatých odpadních souvrství. Mladší horizont přelomu 15. a 16. až 1. poloviny 16. století byl poměrně nevýrazný a zdá se, že v tomto období došlo na lokalitě k útlumu hrnčířské výroby. Bezesporu nejvýrazněji zastoupený horizont reprezentovaly nálezy z 2. poloviny 16. století s přesahem do 1. třetiny 17. století. Hrnčířská výroba zde byla opět doložena nejen výrobními zařízeními, ale především mohutnými odpadními souvrstvími. Zdejší hrnčíři vyráběli v průběhu staletí celou škálu kuchyňské a stolní keramiky a také keramiku technickou (vodovodní roury) a okrajově i kamnové kachle.

Již v první fázi výzkumu, který byl realizován formou bodových sond a který byl předmětem tohoto příspěvku, se prokázal mimořádný archeologický význam této lokality. I přesto bylo bohužel kvůli přání investora pristoupeno k částečnému plošnému odkryvu archeologicky nejexponovanější části parcely. Jako často v obdobných situacích lze na jedné straně litovat absence památkové ochrany obdobných mimořádných archeologických terénů, na druhé straně však můžeme být nadšeni z velmi

⁹ Jednotlivé nálezy s datací a uvedením nálezové stratigrafické jednotky (vrstva/výplň): 1 – koník, s. j. 7-048 (konec 13.–1. polovina 14. století); 2 – plaketa, s. j. 3-019 (16. století); 3 – troubel, sběr; 4 – přezka, s. j. 1-047 (2. polovina 15. století); 5 – přezka, s. j. 2-012 (2. polovina 15. až 1. polovina 16. století); 6 – zvonek, s. j. 8-007 (2. polovina 16. století).

zajímavých výsledků těchto investorských výzkumů. Mimořádná zjištění z terénních fází takových výzkumů si však bezesporu zaslouží detailní publikaci jejich výsledků, bez kterých takové odkryvy ztrácejí valnou část svého smyslu.

PRAMENY A LITERATURA

- Benková, I. 2014: Beroun, okr. Beroun, Ul. Politických vězňů, st. p. č. 296. In: M. Lutovský a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2013, *Archeologie ve středních Čechách* 18, 937–941.
- Blažková-Dubská, G. 2007: House of the armoury scribe at Prague Castle, *Studies in Post-medieval Archaeology* 2, 9–42.
- Blažková, G. 2013: Vývoj raně novověké kuchyňské a stolní keramiky v Čechách na základě souborů z pražského hradu, *Památky archeologické* 104, 183–230.
- Brych, V. 2004: Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní. Praha.
- Čiháčková, L. 2011: Beroun, okr. Beroun, ul. Politických vězňů, stpč. 296. In: M. Lutovský a kol., Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v letech 2009 a 2010, *Archeologie ve středních Čechách* 15, 1150, fototab. 24:5.
- Garkisch, M. 2012: Zmizelé Čechy – Beroun. Praha.
- Hazlbauer, Z. 1998: Krása středověkých kamen. Praha.
- Kočár, P. – Kočárová, R. 2014: Beroun, Politických vězňů – Hrnčířská, ppč. 296. Nálezová zpráva o archeobotanické analýze. Nепublikovaný rukopis, *Archiv Archaia*, o. p. s. Praha.
- Kulhánek, O. 2003: Hospodářský život města Berouna ve druhé polovině 17. století, *Minulostí Berounska* 6, 105–137.
- Kulhánek, O. 2007: Berounské zemědělství a výstavba města v číslech josefínského katastru, *Minulostí Berounska* 10, 75–104.
- Matoušek, V. – Scheufler, V. 1983: Raně novověké berounské zboží ve světle archeologických výzkumů v Berouně, *Archaeologia historica* 8, 189–196.
- Paolík, Č. – Vitanovský, M. 2004: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Razím, V. 2003: Středověké opevnění města Berouna. Beroun.
- Richterová, J. 1982: Středověké kachle. Praha.
- Scheufler, V. 1972: Lidové hrnčířství v českých zemích. Praha.
- Sommer, P. 1979: Dominikánský klášter v Berouně, *Archaeologia historica* 4, 43–54.
- Tošnerová, M. a kol. 2008: Beroun. Praha.
- Vařeka, P. 2004: Výrobní (hrnčířský?) areál z časného novověku v Berouně – České ulici čp. 56, *Archaeologia technica* 15, 78–85.
- Vávra, J. 1899: Paměti královského města Berouna. Beroun.
- Winter, Z. 1906: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století. Praha.
- Winter, Z. 1909: Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách. Praha.
- Zavřel, J. 2014: Beroun – Hrnčířská ulice. Vyhodnocení geologických poměrů archeologické lokality. Nепublikovaný rukopis, *Archiv Archaia*, o. p. s. Praha.
- Žegklitz, J. 2002: Obchod se středočeskými hrnčířskými výrobky v předbělohorské Praze (1488–1620), *Documenta Pragensia* 20, 85–99.
- Žegklitz, J. v tisku: K počátkům tzv. Malhornware v Čechách. In: J. Podliska et al. (edd.), *V za(u)jetí malostranských stratografií. Sborník k životnímu jubileu Jarmily Čihákové*. Praha.

THE POTTERS' SUBURB OF BEROUN: THE FIRST STAGE OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN LAND PARCEL NO. 296

The excavation was conducted in a unbuilt plot in the former Hrnčířské předměstí (Potters' suburb), north of the historic centre of the town of Beroun. 15 small-scale test pits were excavated in total. They exposed an up to 4 m thick historic strata dating from the second half of the 13th–17th centuries. The finds gave evidence of continuity of pottery production from at least the 15th century until the first third of the 17th century. Two pottery kilns from the second half of

the 15th century were partially unearthed. One of the kilns contained an intact batch of pottery and was almost undisturbed. It had an oval ground plan with the inner dimensions of ca. 3.6 × 1.7 m. For the period from the second half of the 16th to the first third of the 17th centuries, there were predominantly unearthed layers containing large amounts of potters' waste. Kilns dating from this period were only unearthed later, during an area excavation, the results of which are not part of this paper. During the investigation, about 50.000 objects were recovered, of which 92 % were represented by potsherds. Not only the manufacture of kitchen and drinking vessels, but also the production of technical ceramics (water pipes) is documented. Stove tiles were probably marginally produced as well (finds of two ceramic moulds used for the manufacture of stove tiles). 15th-century pottery is mainly represented by reduction fired grey pottery in the form of pots, mugs, pans, steins and covers. The somewhat later pottery of the second half of the 16th century is represented by reddish kitchen and drinking vessels. Especially the drinking vessels (jugs, deep and shallow bowls) were richly decorated with vegetable, anthropomorphous and zoomorphous motifs.

Fig. 1. Centre of Beroun, the excavation site is marked (land parcel No. 296 – black)

Fig. 2. Imperial imprint of the Stable cadastre from 1840; the parcel in question is marked

Fig. 3. Cadastral map from 1894

Fig. 4. Site plan showing the excavated test pits (dark grey) including the indication of strips in the central and north part of the parcel which were excavated by a digger and the removed backfills of cellars in the south part of the parcel (light grey)

Fig. 5. General plan of the excavated test pits showing stone structures of former houses. 1 – most recent buildings from the second half of the 19th century, 2 – 19th century brick-and-mortar sewage system, 3 – inner courtyard buildings from the 19th century, 4 – entrance corridor leading to a cellar (16th–17th century), 5 – well (14th century?), 6 – stone structure with an unknown purpose (15th century)

Fig. 6. West cross-section of test pit S9 with the stone floor of a cellar from the second half of the 14th century–beginning of the 15th century. Layers of alluvial deposits are highlighted in grey

Fig. 7. General plan of the excavated test pits showing evidence of pottery production. 1 – potters' waste from the second half of the 16th–first third of the 17th centuries; 2 – remains of production facilities including their dating; 3 – 15th century potters' waste; 4 – presence of fine potters' clay in the strata of a given test pit

Fig. 8. 1 – Pit 2-018 with potters' waste from the second half of the 16th century, during the removal of its fill; 2 – brick-and-mortar bottom of a pit which probably served for the processing and maturation of potters' clay

Fig. 9. 1 – Remains of the floor of a kiln consisting of ceramic tiles; 2 – accumulation of pebbles with thermo-accumulating properties unearthed under the tiled floor

Fig. 10. 1 – Walled-up entrance corridor leading into a cellar in the west profile of test pit S11. In the foreground, there is the northern half of the remains of a pottery kiln in the course of its removal; 2 – ground plan of the remains of

a pottery kiln from the second half of the 15th century. The kiln was heavily damaged by later stone buildings.

Fig. 11. 1 – Pottery kiln from the second half of the 15th century. View from the east showing the investigation and treatment of the batch of pottery; 2 – ground plan of the kiln after the removal of its fill, up to the level of the later floor

Fig. 12. Plan view of the northern edge of a watercourse (gully) in test pit S16 with two visible rows of post-holes and the lower part of the east profile of the same test pit

Fig. 13. 1 – Ceramic fragments from the first half of the 14th century; 2, 3 – ceramic fragments from the 13th century

Fig. 14. Fragments of potters' waste from the second half of the 16th century (pieces of clay stuck to vessels, cracks, overfired ware, droplets in fresh glaze)

Fig. 15. Potters' waste from the second half of the 16th–beginning of the 17th centuries. The arrows mark cracks and incomplete glazing on defective and discarded products

Fig. 16. Potters' waste from the second half of the 16th–beginning of the 17th centuries. Fragments of shallow painted bowls (some of the fragments are still in the state prior to the application of transparent glaze)

Fig. 17. Potters' waste from the second half of the 16th–beginning of the 17th centuries. Fragments of shallow painted bowls, plates and jugs prior to the application of glaze and glazed fragments of painted shallow or deep bowls with strirrup-shaped handles

Fig. 18. Partially reconstructed vessels from the batch in the kiln (second half of the 15th century)

Fig. 19. Fragments of stove tiles with relief decorated front heating panels

Fig. 20. Technical pottery in potters' waste (1 – 16th century ceramic pipes; 2 – corrugated clay tablets from the second half of the 16th–first third of the 17th centuries)

Fig. 21. Small objects made of ceramics (1–3) and non-ferrous metals (4–6)

English by Jan Machula